

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Projekta numurs: 8.3.2.1/16/I/002

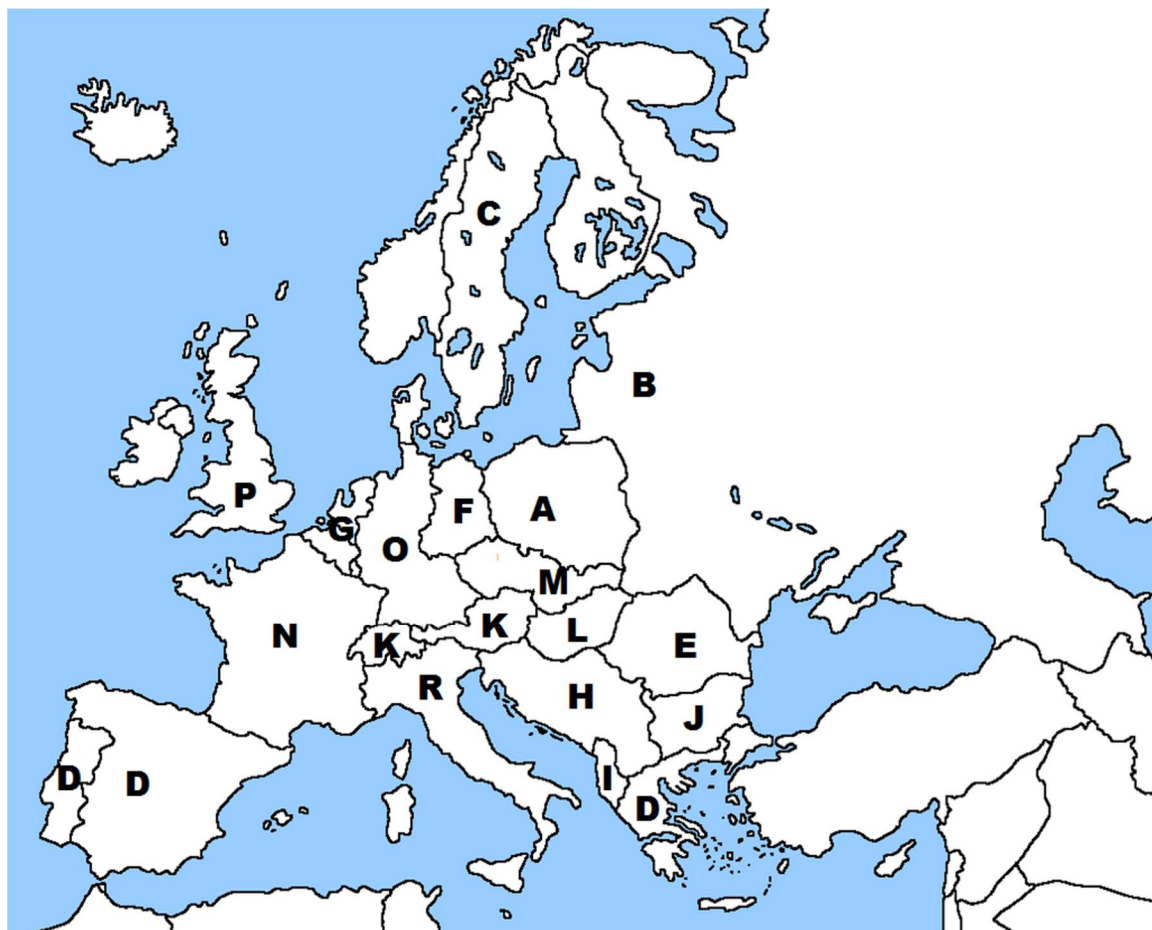
Nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošana izglītojamo talantu attīstībai

26. olimpiāde Latvijas un pasaules vēsturē 10.-12. klasēm

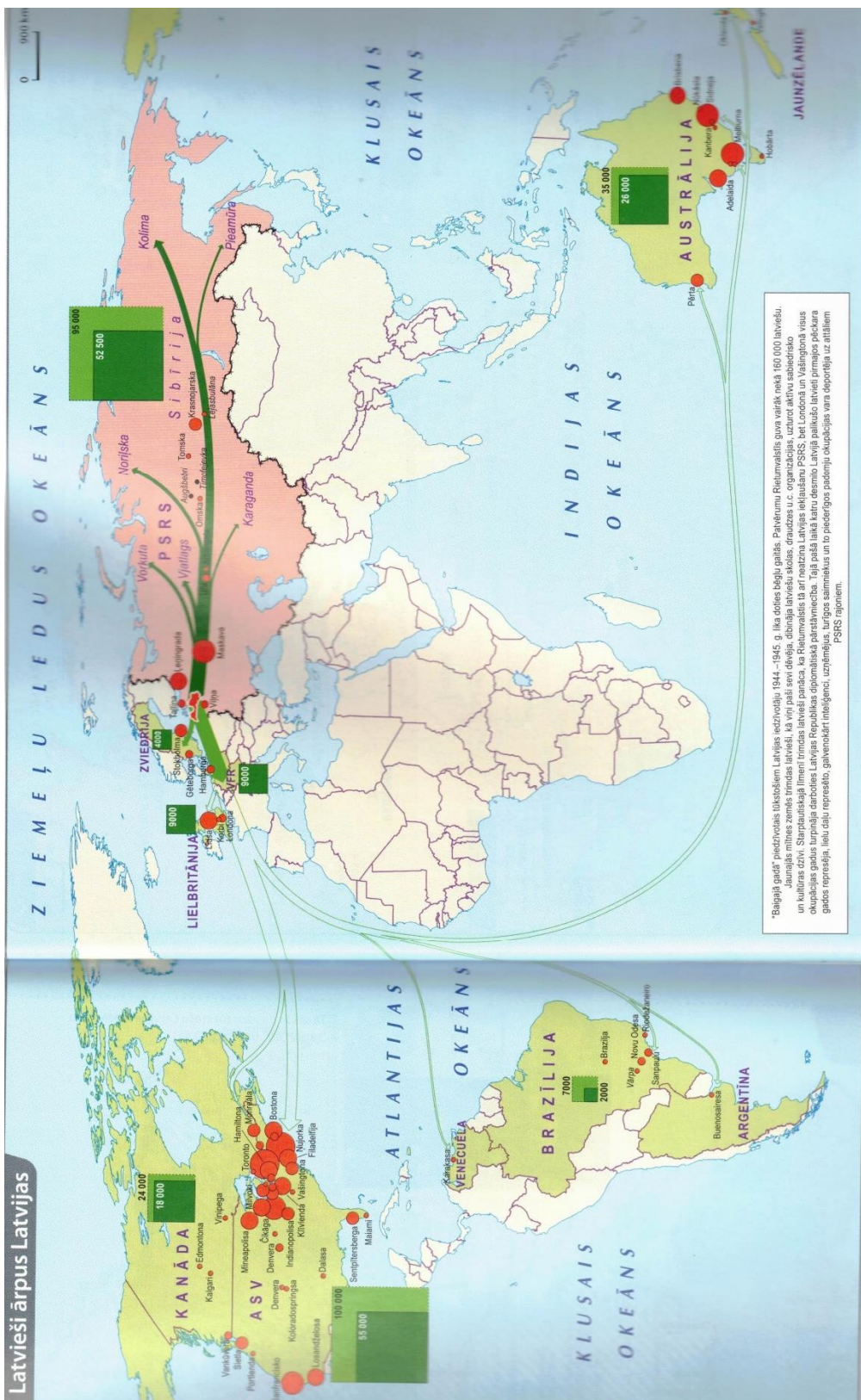
2019. gada 13. decembrī

IZDALE

18. uzdevums. Šī karte atspoguļo Eiropas politisko situāciju Aukstā kara laikā. Atpazīsti kartē attēlotās valstis un papildī piedāvātos teikumus tā, lai tie veidotu patiesus apgalvojumus!

24. uzdevums. Šī karte atspoguļo Latvijas teritorijas iedzīvotāju migrāciju Otrā pasaules kara laikā un pēc tā. Izmantojot kartē apkopoto informāciju un savas zināšanas, papildī zemāk piedāvātos teikumus, tā lai tie sniegtu patiesu informāciju!

27. uzdevums. Izpēti zemāk redzamās karikatūras un novērtē doto apgalvojumu patiesumu!

pārvietotās personas

A

satiksmes problēmas -
Berlīnes apkaime

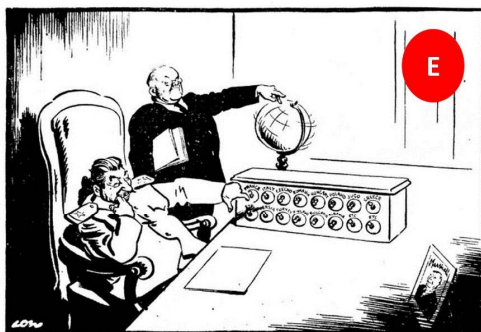
Sabiedroto kontrole

ANO Palīdzības un rehabilitācijas pārvalde

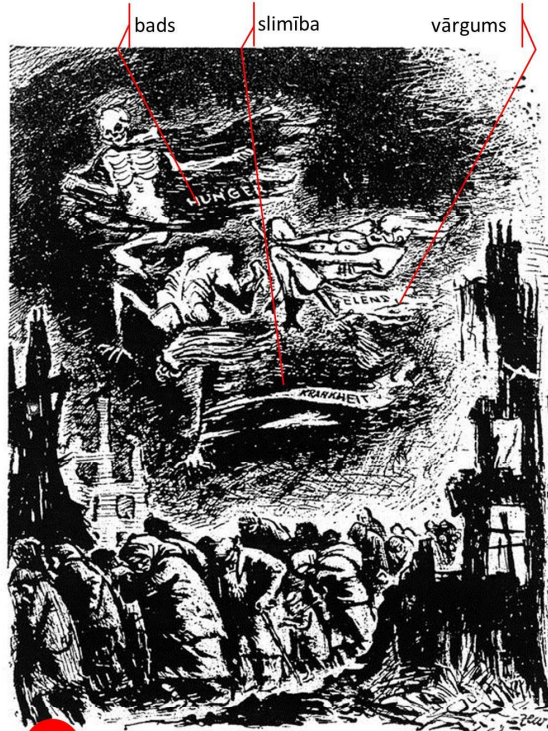
C

Fū! Ir laiks, lai kāds sniegtu UNRRA UNRRAI.

E

Biedri, kuru nākamo atbrīvēt no brīvības?.

bads

slimība

vārgums

B

„Heim ins Reich...“

atpakaļ mājās

D

Padomju Krievija	
Padomju politiskā, ekonomiskā un stratēģiskā bloka valstis	
Valstis ar komunistiskām vai komunistu ietekmētām valdībām	
Valstis ar spēcīgu padomju politisko spiedienu	
Neizlēmušās valstis	

28. uzdevums. Izlasi piedāvātos avotus un literatūru, lai atbildētu uz jautājumiem un izvērtētu apgalvojumu ticamību!

Avots A **Fragmenti no Vācijas–Latvijas 1939. gada 30. oktobra līguma par vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanu uz Vāciju**
(Publicēts 2012. gadā I. Feldmaņa grāmatā „Vācbaltiešu izceļošana no Latvijas (1939-1941)”).

Līgums

par vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanu uz Vāciju

Vācijas valsts valdība, vēlēdamās apvienot vācu tautībai piederīgos Vācijas teritorijā, un Latvijas valdība, piekrizdama vācu tautības Latvijas pilsoņu pārvietošanai uz Vāciju [..] ir vienojušās par sekojošiem noteikumiem:

I pants.

Latvijas valdība apņemas atlaist no Latvijas pavalstniecības tos vācu tautības Latvijas pilsoņus, kuri līdz 1939. gada 16. decembrim labprātīgi izteic savu gribu uz visiem laikiem izstāties no Latvijas pavalstniecības un atstāt savu pastāvīgo dzīves vietu Latvijā.

Vācijas valdība apņemas šīs personas pēc viņu atlaišanas no Latvijas pavalstniecības uzņemt Vācijas valstī nolūkā piešķirt viņām Vācijas pavalstniecību.

II pants.

[..] Atlaišanas lūgumu nevar ņemt atpakaļ.

IV pants.

Izceļotājiem pēc atlaišanas dokumenta saņemšanas jāatstāj Latvija līdz 1939. gada 15. decembrim. Vācijas valsts valdība gādā par izceļošanas iespēju un uzņemas visus ar to saistītos izdevumus, ciktāl tie gulstas uz izceļotājiem. Latvijas valdība apņemas neradīt izceļotājiem kavēkļus un palīdzēt viņiem pie izceļošanas.

Avots B **Fragments no Kārļa Ulmaņa valsts saimnieciskās un kultūras padomes kopsēdē 1939. gada 12. oktobrī**

(Runa publicēta *Daugavas Vēstnesī* 1939. gada 13. oktobrī, arī vairākos citos laikrakstos.)

Zināmu satraukumu sabiedrībā ir radījusi arī vāciešu masu izceļošanas kustība. Man jāsaka, ka viņi darītu pareizāki, ja paši savā labā stingri nostātos pret satraukuma radīšanu. Pavisam aplams ir ļaunprātīgais izdomājums, ka vāciešu izceļošana stāvētu kaut kādā sakarā ar jauno līgumu ar Padomju Savienību.

Cik nepamatota ir šī iedoma, redzams jau no tā, ka līdzīga izceļošana jau sākusies no tādām valstīm, kuras nekādus tamlīdzīgus līgumus nav noslēgušas. Vāciešu aizsaukšana norit vienīgi uz vācu valdības apsvēruma, neatkarīgi no kaut kādiem citiem apstākļiem. Mūsu vēlēšanās ir braucējiem tikai palīdzēt izceļošanas grūtības atvieglot, bet katrs satraukums strādā tam pretī un var pat iznīcināt valdības labos nodomus.

Viens satraukuma veids šinī sakarībā ir stāsti, ka arī daži latvieši gribot izceļot reizē ar vāciešiem, kāpēc,

to, laikam, viņi paši zina. Bet viņi maldās, ka pie mums drošība varētu tikt traucēta un ka tādēļ viņiem jāizbraucot. Un bez tam, ja jau nu briesmas draudētu, tad jau visiem, ne jau viņiem vien, bet lai kādi ir iemesli, ja kāds grib braukt, lai brauc! (Ovācijas.) Bet lai zina, ka izbraukšana šinīs dienās ir iespējama tikai līdzīgā kārtā, ka vāciešiem — Latvijas pilsoņiem, proti, uz neatgriešanos! (Ovācijas.)

Protams, ka tiklab valdība, ka arī sabiedrība zinās un mācēs šādu rīcību novērtēt pēc nopelna. Šo konjunktūras latviešu, no kuriem daži sevi veltīgi pieskaita intelīģencei, nevienam nebūs žēl. Varbūt dienas un viņu pārbaudījumi ir svešo lieta. Mēs redzam, ne tik vien īstu patriotismu, bet arī cilvēku raksturu. Mēs redzam kam vārdi, ir bijuši tikai vārdi atšķirībā no tiem, kam vārdi dziļā stingrā pārliecībā.

Avots C Fragments no laikraksta *Rigasche Rundschau (Rīgas Apskatnieks)* redakcijas raksta

(Publicēts *Rigasche Rundschau* 1939. gada 13. decembrī, laikraksta pēdējā numurā).

Savu pateicību mēs jau esam pauduši, pateicību mūsu Vadonim un vācu tautai par to, ka viņu gribas dēļ mums tagad ir iespēja kalpot uz mūsu varenās Tēvzemes austrumu robežas. Pateicība, ko mēs, Baltijas vācieši esam parādā Ādolfam Hitleram, nav izsakāma vārdos, tai jārunā caur mūsu darbiem.

[..] Vēlamies izmantot šo iespēju, lai atkārtoti paustu savas atvadu domas par latviešu tautu un Latvijas valsti. Tagad, kad šķiramies un kad mums nav viegli doties prom no mūsu kopīgās dzimtenes, ir jāaizmirst viss, kas mūsu starpā

neizbēgami radies tautu izdzīvošanas cīņas dēļ. Mēs vēlamies vērst savas domas nevis uz šķeļošo, bet vienojošo. Mūsu misija ir jaunajās mājās piedalīties labas un ilgstošas sapratnes veidošanā starp vācu un latviešu tautu.

Vācu minoritāte pievienojas mūsu nacionālās kopienas prezidenta atvadu runai, kuru viņš pirms dažām dienām veltīja Latvijas prezidentam: Mēs vēlam Latvijas iedzīvotājiem laimīgu nākotni un viņu vadībai veiksmīgi sasniegt iepriekš uzstādītos valsts mērķus. Dievs svētī šo zemi, ko mēs nekad neaizmirsīsim.

Avots D Fragments no laikraksta *Latvijas vācu draudžu evaņģēliski luteriskās baznīcas vēstnesis* redaktora raksta (publicēts 1939. gada 10. novembrī, laikraksta pēdējā numurā).

Mūsu likteņa lielais pavērsiens tagad kļūst par realitāti. Mēs vēlamies ar pateicīgām sirdīm atvadīties no zemes, kurā mūsu tēvi ir darbojušies un cīnījušies. Mēs vēlamies ar pašlīdību un prieku vērties turp, kur mūs gaida mūsu tauta, vēlamies pēc ceļojuma spert kāju uz Vācijas zemes un sākt no jauna – ar Dievu!

Avots E Paula Šimana telegramma Valsts prezidentam Kārlim Ulmanim 1939. gada 7. novembrī

(Publicēta rakstu krājumā *Šimanis P. Eiropas problēma: rakstu izlase* 1999. gadā).

Pauls Šimans (*Paul Schiemann, 1876–1944*) bija visu Saeimu deputāts, pārliecināts demokrāts, laikraksta *Rigasche Rundschau* redaktors.

Mirkli, kad Latvijas vācu tautības pilsoņi tiek spiesti atrauties no savas dzimtenes, tie vācu latvieši, kuri ir nolēmuši labās un jaunās dienās kopā ar pārējiem valsts biedriem līdz galam izturot, kalpot vecajai tēvzemei, apvienojas sauklī: Dievs svētī Latviju. – Pauls Šimanis.

Avots F Fragmenti no Latvijā dzimušās un dzīvojušās anglietes Lusijas Edisonas vēstulēm.

(izdotas 1986. gadā Lielbritānijā grāmatā *Addison L. Letters from Latvia*).

Bulduri, 28.10.1939

Nabaga baltiešu evakuācija ir trakākā shēma, ko jebkad radījušas ārpriekšējā smadzenes. Tikai jaunākā paaudze, kas dievina Hitleru, ir priecīgi doties; visiem pārējiem lūzt sirds, jo spiesti pamest zemi, kurā dzimuši, un jāatstāj viss īpašums. Esmu lieciniece sāpēm, ko nav iespējams aprakstīt. Visas mūsu mīļās vecās dāmas Jelgavā nolād Hitleru un lūdz Dievam, lai nāve viņas paņem, pirms tās spiestas pamest savu ērto veco ļaužu namu.

Bulduri, 28.10.1939

Pietaupi savu līdzjūtību baltiešiem, kuri ir izrauti no mājām un piedzīvos sāpīgu atmošanos, kad nonāks galamērķī, ja vien viņiem ir kādas ilūzijas un ticība visām lieliskajām lietām, kas tiem solītas.

Es vakar devos (ar vilcienu) uz pilsētu, un pavadīju vēl kādus senus draugus, kuri ir asarās, jo tiem jāpamet savas mājas. Smieklīgi saukt viņus par „dzimtenē atgriezušajiem”, jo lielākā daļa no viņiem nekad mūžā nav spēruši ne soli Tēvzemē.

Bulduri, 27.11.1939

Visu šo nelaimīgo baltiešu evakuācija ir tāds apkaunojums! Vai spēj iedomāties pamest visu savu īpašumu un doties tādā briesmu zonā? Un tas viss vienkārši bubuļa dēļ! Viņi joprojām dodas projām pa 2000 dienā – vēl apmēram 30 000 idiotu atlikuši. [..] Ierodoties Vācijā, sīkās radurakstu pārbaudēs dažiem Baltiem atklāti ebreju izcelsmes vectēvi vai vecvecmātes un viņi pārsūtīti uz koncentrācijas nometnēm. Vai viņi nav lopi? Pēc visa atdošanas. [..]

Avots G Fragments no Rīgas Jēzus baznīcas vācu draudzes mācītāja Artura Brusdeilina (Arthur Brusdeylins, 1887–1955) atmiņām

(Publicēts grāmatā „Piedzīvotā vēsture: Vācbaltieši 20. gadsimtā” Izdota 2002. gadā Vācijā.). Arturs Brusdeilins (Arthur Brusdeylins, 1887–1955) bija Rīgas Jēzus baznīcas vācu draudzes mācītājs.

Nebūs pārspīlēts apgalvojot, ka pie Dievgalda nāca visa draudze 100% apmērā. Nevienš negribēja no dzimtenes un dzimtajā baznīcā šķirties bez šī mierinājuma un stiprinājuma. Starp vakarēdiena viesiem sēdēja daudzi, kuri citkārt baznīcā nebija redzēti. Liels bija baznīcēnu aizkustinājums, plūda daudz skumju asaru; kāds vecāks kungs, kuram es sniedzu kausiņu, sagraba un noskūpstīja manu roku.

Avots H Fragments no laikabiedra Klausa fon Aderkasa raksta **Iedzīvotāju pārvietošana: personisks ziņojums.**

Atrasties ostā nozīmēja gaidīt. Gaidīt muitas formalitāšu sakārtošanu, gaidīt kravas iekraušanu, gaidīt uzkāpšanu uz klāja. To cilvēku sejās, kam ostā nācās gaidīt, nebija ne miņas no entuziasma, ko attēloja oficiālajā propagandā. Brižos, kad cilvēki tika uz klāja, viņu sejās bija manāms atvieglājums. Atvieglājums par to, ka gaidīšana, pakošana un smagās bagāžas nēsāšana nu ir beigusies.

Mēs nedevāmies projām kopā. Māte un abas māsas pameta Rīgu uz "Gneisenau" klāja, bet tēvs — uz ambulances tvaikoņa klāja. Manu brāli Heino, lai gan viņš vēl mācījās skolā, izsauca *Volksgruppenleitung*. Viņam bija jāpalīdz transportēt zirgus un lopus, tādēļ viņš vairākas reizes ceļoja maršrutos Rīga-Gdiņa un Rīga-Svinoujsce. Tādēļ Heino bija pēdējais, kas redzēja mūsu tēvu dzīvu.

Avots I Fragments no Aleksandra Frīdriha Neilanda atmiņām **Epizodes no manas dzīves, 1999.**

Pēc manām iesvētībām 1937. gada vasarā es biju pilnībā zaudējis saikni ar visu vācisko un dzīvoju pilnīgi latviskā vidē. Manu draugu lokā bija tikai latviešu puīši un meitenes.

Es biju pametis ģimenes mājas jau pirms vairākiem gadiem. Mani vecāki uzskatīja, ka mums kā samērā nabadzīgiem cilvēkiem nav jābaidās no boļševikiem, tādēļ man nebija grūti pieņemt lēmumu palikt Latvijā, it īpaši ņemot vērā, ka arī mana draudzene bija izlēmusi nepamest dzimteni.

Es pilnībā piekritu šim lēmumam. Turklāt es biju dzimis Rīgā, tādēļ mēs palikām tur. Pagāja ilgs laiks, līdz es sapratu sava lēmuma sekas. Paliekot Latvijā, es biju mainījis savu dzīves ritējumu.

Avots J Saīsināts fragments no Leo Dribina raksta „Vācieši”

(Publicēts grāmatā „Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne” 2007. gadā).

Vispār neatkarīgajā Latvijas valstī vācu tautības prestižs nebija augsts. To noteica galvenokārt pretējās vēsturiskās atmiņas un pretrunīgie pagātnes vērtējumi. Daudzu apziņā vācu ienācēji bija tikai Latvijas paverdzinātāji un pazemotāji. Stingri iesakņojās mīts par 700 vācu virskundzības nebrīves un moku gadiem.

Latvijas vācbaltiešu kopienu sagrava no Vācijas nākušais nacionālsociālisms. [..]

1939. gadā Vācija īstenoja Ā. Hitlera lēmumu pārvietot vācbaltiešus uz Lielvācijai pievienotiem okupētās Polijas rietumu novadiem. 1939. gada

oktobrī par Ā. Hitlera gribu tika informēta Latvijas valdība, bet vācbaltieši saņēma no Berlīnes pavēli par pārceļšanos. Tās nepildītājus nosauca par vācu tautas nodevējiem.

Vācbaltiešu reakcija uz to nebija vienveidīga. Vieni ar sajūsmu pakļāvās firera „aicinājumam”. Otrie – baidījās, ka Latviju ieņems PSRS bruņotie spēki un viņi tiks represēti. Trešie – vēlējās palikt Latvijā, bet nevēlējās nošķirties no savas vēsturiskās tautas grupas. Ceturtie – skaidri pateica, ka viņi paliks savā vienīgajā tēvijā – Latvijā.

Avots K Fragments no Ineša Feldmaņa grāmatas „Vācbaltiešu izceļošana no Latvijas (1939-1941)” (izdota 2012. gadā Rīgā).

Vācbaltiešu izceļošana Latvijai bija neapšaubāmi smags un būtisks zaudējums. Stipri novājinājās tās vitālais spēks, jo to atstāja tautas grupa, kas bija veikusi nenovērtējamu kultūras darbu. No Latvijas aizbrauca izglītotākā un ar iniciatīvu apveltītākā iedzīvotāju daļa. Daudzi vietēji vācieši bija galvenie speciālisti dažādās ekonomikā, veselības aizsardzībā un citās nozarēs. Līdz ar viņu izceļošanu sāka veidoties intelektuāls vakuums, ko vēl vairāk pastiprināja vēlākās staļiniskās represijas, holokausti, iedzīvotāju masveida aizbraukšana pēc kārtējās okupācijas 1944. un 1945. gadā. Izceļošanas rezultātā Latvija zaudēja arī savu stabilāko saikni ar Rietumeiropu.

Avots L Dž. Hidens, M. Hausdens M. (2008). **Kaimiņi vai ienaidnieki? Vācieši, Baltija un ne tikai.** Hiden, J., Housden, M, eds (2008). Neighbours Or Enemies?: Germans, the Baltic and Beyond. – p. 108 -109.

Jau 1939. gadā nacistu-padomju pakts liecināja, ka austrumos mītošos vāciešus gaida pārvietošana. Pastāvēja liela iespēja, ka Padomju varas rokās atstātajiem vāciešiem klātos plāni (Padomju Savienība tobrīd sāka kontrolēt jaunās teritorijas, kas atradās tās ietekmē). [..]

No otras puses, baltvāciešus, kas ar nacistu atbalstu ātri pameta dzimteni iedzīvotāju pārvietošanas (*Umsiedlung*) ietvaros, gaidīja nedaudz gaišāka nākotne, pa ja tikai uz īsu brīdi. Cilvēkus uzskatīja par izejmateriālu Himlera demogrāfiskajai projektam ar mērķi apvienot visus vāciešus, pirms Staļins ieņēmis Baltijas valstis. Vācijas valdība šos cilvēkus ar kuģiem nosūtīja izmitināšanai Polijas teritorijā (Poznaņas apkārtnē, *Warthegau*), kas nu bija iekļauta reiha teritorijā.

Avots M Pļavnieks, R. O. (2008). **"Asins siena": Baltvāciešu gadījumu izpēte nacistu kara laika demogrāfiskajā politikā, 1939.-1945. g.** / maģistra darbs Ziemeļkarolīnas universitātē, Čapelhilā. – 71. lpp.

Tāpat kā lielākā daļa Austrumeiropas valstu, arī Baltijas valstis nav pilnībā pieņēmušas Trešā reiha laikā pieredzēto. Padomju varas laikā šīs tēmas pārspriešanu publiskajā telpā novilcināja, sakroploja, un tā bija pilna noliegumu. Tādēļ pašreizējai saiknei vai saiknes trūkumam latviešu un baltvāciešu starpā ir kāds neparedzēts iemesls: neviena puse nevēlas pilnībā atcerēties notikušo. Atmiņas lielākoties ir apspiestas, jo kurš gan gūtu labumu no to publiskas apspriešanas? Baltvācieši pakļāvās Hitlera pavēlēm, tādējādi pietuvinot savu iznīcību. Latvieši un igauņi necentās viņus apturēt. Nevienam nevar lepoties ar notikušo — ne baltvācieši ar savu rīcību, ne citi ar savu bezdarbību. Lai kā arī būtu, šķiet, ka neviena no pusēm nevēlas runāt par notikušo. Šie cilvēki vairs nav kaimiņi.

Avots N Kangeris, K. **Baltvāciešu "repatriācija" pēc paktu parakstīšanas: jauna nacistu demogrāfiskā politika vai iepriekšējo plānu īstenošana?**

1939. gada 23. augustā parakstītais Molotova-Ribentropa pakts pavēra durvis karam. Polijas sakāve un 1939. gada 28. septembra papildu vienošanās deva vaļu nacistu rasu politikai. Šīs rasu politikas pamatideja bija apvienot visus vāciešus vienā teritorijā. Vāciešu rases pārākuma princips eksistēja jau kopš nacistu kustības pirmsākumiem, taču politiskais pragmatisms bija noteicis citu rīcības gaitu — vāciešu kopienas stiprināšana ārzemēs. Kad politiskās un nacistu vērtību robežas kara sākumā sagruva, līdz ar tām sagruva arī VoMi¹ politika. Pamatidejas nebija jaunas, taču bija jaunas iespējas, kā tās īstenot. Baltvāciešu gadījumā jauna nebija arī alternatīva, kas pieļāva cilvēku evakuāciju uz Vāciju. Lēmumu "repatriēt" baltvāciešus no Igaunijas un Latvijas drīzāk izraisīja nevis vēlētās īstenojamās agrākos plānus, bet gan esošā politiskā situācija, ko SS Reihsfirers izmantoja savās interesēs.

---

¹ *The Hauptamt Volksdeutsche Mittelstelle* (Etnisko vāciešu galvenā labklājības pārvalde), saīsinājums — VoMi, bija NSDAP dienests, kas dibināts ar mērķi pārstāvēt to etnisko vāciešu intereses, kas dzīvoja ārpus nacistiskās Vācijas robežām.

29.-30. uzdevums. Šmulderu ģimenes fotogrāfijas.

